

Meneer Visser, politiecommissaris Eveking en het seksschandaal in de Bargebuurt

Door Jeanine Otten

In het Hannemahuis is een kamer gewijd aan de in 1898 in Harlingen geboren schrijver Simon Vestdijk (overleden Utrecht 1971). Hierin zijn, naast foto's uit de tijd van Simon Vestdijks alter ego Anton Wachter en objecten die met Simon Vestdijk te maken hebben, alle eerste drukken van Vestdijks boeken en zijn volledige verzamelde werk te bekijken, waaronder 'Meneer Visser's Hellevaart'.

Meneer Visser is de hoofdpersoon in Vestdijks roman 'Meneer Visser's Hellevaart'. Het boek verscheen in 1936 en er volgden daarna nog negen drukken, de laatste in 2006. 'Meneer Visser's Hellevaart' is de tweede roman die Vestdijk schreef, in 1934, en ook de tweede die uitgegeven werd, na 'Terug tot Ina Damman'. De roman beschrijft één dag uit het leven van meneer Visser, een sadist, en speelt zich begin september 1908 af in het stadje Lahringen (Harlingen). Meneer Visser woont net twee jaar in Lahringen in de Hamerstraat 23 (Brouwersstraat) en beleeft er veel genoeg aan om de mensen in zijn omgeving te treiteren, te beginnen met zijn vrouw. De Bargebuurt komt in deze roman een paar keer ter sprake.

Dat de figuur van meneer Visser op een bestaande persoon is gebaseerd, was wel bekend. Maar het blijkt dat Simon Vestdijk in deze roman meer bestaande personen in Harlingen heeft verwerkt. Zo staat meneer Visser langdurig voor de fotozaak van de dames Kistemaker op de Achterweg, in werkelijkheid de fotograferende gezusters Maria Anna Sybilla van der Hoek (1880-1969) en Jantina Margaretha van der Hoek (geb 1883) op Heiligeweg 40.

In de roman wordt heel wat af geroddeld over allerlei bewoners van Lahringen, in het bijzonder over politiecommissaris Eveking, die een verhouding met vrouw Kooistra en andere vrouwen uit de Bargebuurt zou hebben. In het begin van het boek, als meneer Visser over magere en dikke mensen nadenkt, herinnert hij zich ineens een verhaal van Benjamins over politiecommissaris Eveking die in de Bargebuurt door een bedstee is gezakt! Na allerlei gedachteassociaties weet meneer Visser opeens bij wie de commissaris door de bedstee is gezakt: vrouw Kooistra, de vrouw van Lange Rinse. Meneer Visser heeft Lange Rinse en Jansonius de tonnenman omgekocht om op Koninginnedag (31 augustus, de verjaardag van Koningin Wilhelmina) de door ceremoniemeester Wachter georganiseerde optocht in het honderd te laten lopen door de paarden te laten steigeren. Wachter kneust hierbij zijn arm (Wachter is in werkelijkheid de vader van Simon Vestdijk, gymnastiekleraar Simon Vestdijk sr). Een politieagent komt meneer Visser 's morgens melden dat hij om half vijf bij commissaris Eveking op het politiebureau moet komen. Maar voordat hij daar aankomt, hoort Visser van zijn dienstmeisje dat ze op de avond van Koninginnedag door Eveking is aangerand. Daarnaast speelt dat de commissaris en de burgemeester sinds jaar en dag ruzie hebben. Na de boodschap dat meneer Visser op het bureau moet komen, hoort hij in de scheersalon dat de commissaris van politie is geschorst.

Ongeveer halverwege het boek maakt meneer Visser een wandeling door Lahringen en komt vlakbij de Bargebuurt. Hij loopt over de Noorderdijk te mijmeren en te fantaseren wat hij straks tegen zijn vrienden op de sociëteit zal zeggen en ruikt de geur van de zee: '[...] die half rotte stank is zo lekker, een gevaarlijke, half tragische stank, zilt, fris, en toch rot, van mosselen, of dooie krabben, of zeewier, zilt waait 't naar me toe. [...] Daar rechts achter me, in de diepte, over dat water, daar begint de Bargebuurt, je kan er zo opstappen, rooie daken smeulend in de zon. Daar begint ongeveer fair vrouw Kooistra: best te zeggen van een dik wijf, ik liep laatst op de Ringmuur, lui, jullie weet wel, daar waar die vrouw van Lange Rinse ongeveer begint, - en dan een gebaar om haar omvang aan te duiden. [...]']

's Avonds op de sociëteit in hotel Zeeburg komt politiecommissaris Eveking weer ter sprake. Het gaat dan over een aanklacht die een paar maanden daarvoor tegen hem ingediend is

door een vrouw uit Lahringen. Bij het vooronderzoek zijn er toen zeker wel tien vrouwen uit de Bargebuurt opgeroepen om te getuigen, of ze wel eens overlast van Evekings hadden ondervonden. 'Nou, daar moeten de dwaaste toneeltjes bij voorgevallen zijn, ze beschuldigden wel elkaar, maar allemaal de commissaris verdedigen: 't was zo'n goeie man, en hij was zo aardig voor de kinderen'. Eindelijk was Trien Wiekels aan de beurt, de vrouw van een bootwerker. Ze moet wel vijf of zes keer gevraagd worden of commissaris Evekings haar tot ontuchtige handelingen heeft geprobeerd over te halen. Dan zegt Trien opeens: 'Nù, en al wazzi mi an weest, dan suu 'k 't nô niet segge!'.

De romanfiguur meneer Visser baseerde Simon Vestdijk op een bestaande persoon, boekdrukker Sipke Willem Houtsma. Deze was een kennis van Simons ouders. In een interview met Theun de Vries heeft Simon Vestdijk over Houtsma gezegd: 'Dat was zo'n nare pestkop, maar wel wat benepener, minder grootscheeps dan mijn figuur'. S.W. Houtsma werd op 7 februari 1874 te Joure geboren als zoon van boekdrukker te Joure Willem Houtsma en Trijntje Johanna Elisabeth van der Bosch. Hij vestigde zich in augustus 1898 in Harlingen en was hier uitgever en redacteur van de Nieuwe Harlinger Courant. Hij schreef deze krant bijna geheel in zijn eentje vol. Op 26 juni 1902 trouwde Houtsma in Amsterdam met Lambertha Alida van Cooten (geboren Amsterdam 17 december 1876). Het echtpaar woonde in Harlingen op Brouwersstraat 22 en verhuisde in mei 1918 naar Heiloo. Kennelijk zijn ze later vanuit Heiloo naar Amsterdam verhuisd, want op 6 maart 1930 werd S.W. Houtsma weer ingeschreven in het Bevolkingsregister Heiloo, komend vanuit Amsterdam. Bij de inschrijving in Heiloo ontbreekt de naam van zijn echtgenote. Mogelijk werd het huwelijk eerder ontbonden of was zijn vrouw in Amsterdam overleden. Sipke Willem Houtsma overleed in Heiloo op 20 april 1955 en werd daar begraven in het graf van zijn ouders.

Of politiecommissaris Evekings ook op een bestaande persoon in Harlingen is gebaseerd, is voor zover bekend nog niet eerder onderzocht. In 'Meneer Visser's Hellevaart' komt Evekings naar voren als een persoon met een bedenkelijke zedelijke reputatie die geld verduistert en ruzie met de burgemeester heeft. Vrouwen zijn bij hem niet veilig. Van 1884 tot 1904 was Evert de Veer (Alkmaar 1844-Harlingen 1904) politiecommissaris van Harlingen. Na zijn overlijden werd Meindert Remmelink (geboren Arnhem 1864), begin juli 1904 nog waarnemend commissaris van politie te Leeuwarden, aangesteld als commissaris van politie. Remmelink woonde eerst op Noordijs 4, later op de Noorderhaven (nrs 103, 29 en 75). Op 21 augustus 1918 vierde Remmelink zijn 30-jarig ambtsjubileum. Bij deze gelegenheid werd hij door de burgemeester van Harlingen toegesproken, die wees op de goede samenwerking. De burgemeester: "Voor een groot deel is de rust en kalmte der inwoners te danken aan het optreden van de politie in het algemeen en den Commissaris in het bijzonder. [...] Ik had niet gedacht dat U te Harlingen zou blijven, maar nu dat wel het geval is, hoop ik ook in het vervolg met U samen te kunnen werken." Daarna complimenteerde de burgemeester mevrouw Remmelink, als de vrouw die haar man in zijn dikwijls moeilijk vak bijgestaan had in vreugde en leed.

Daarna kwam de heer Van Drooge, inspecteur van politie, die namens het personeel de jubilaris bedankte voor de goede verstandhouding. Namens het politiepersoneel kreeg Remmelink een fraai bloemstuk en mevrouw Remmelink een boeket aangeboden. Remmelink in zijn dankwoord aan de burgemeester: "Sinds 1904 ben ik commissaris in Harlingen. Vooral de laatste vijf jaren van groote verwickelingen en moeilijke tijden, welke ik de eer had onder U te dienen, zijn mij aangenaam geweest. Als ik soms wat down gestemd U des Woensdags bezocht, dan werd ik door uw hartelijke ontvangst geheel opgebeurd en verliet ik opgemonterd uw bureau, om mijn soms zware taak weer op te vatten.

's Avonds sloot de politie de bijeenkomst gezamenlijk af bij de commissaris thuis, waar ze onthaald werden door de vrouw van de commissaris, die zich als een voorbeeldige gastvrouw van haar beste kant liet zien.

Tot zover geen vuiltje aan de lucht, zo lijkt het. Maar begin 1920 is men helemaal niet meer lovend over R Emmelink. Uit het verslag van de raadsvergadering van 10 januari 1920 blijkt dat het bedrag dat B&W nodig achten voor uitbreiding en reorganisatie van het politiecorps, is overgebracht naar onvoorziene uitgaven, omdat de gemeenteraad van Harlingen geen vertrouwen meer heeft in R Emmelink. Burgemeester Nicolaas Simonsz (1914-1926) meldt dat R Emmelink al twee maal 'een zijdelingse waarschuwing' heeft gehad om ontslag aan te vragen, maar daar niet op is ingegaan. Deze aanmaning heeft R Emmelink de burgemeester zo kwalijk genomen, dat R Emmelink de burgemeester op 22 november 1919 op het perron van het station in het publiek heeft beledigd. Van deze feiten heeft de burgemeester als voorzitter van de gemeenteraad een rapport opgesteld en dit aan de procureur-generaal van het gerechtshof gezonden. In de gemeenteraadsvergadering van 10 januari 1920 wordt daarop wordt de volgende motie aangenomen: de gemeenteraad besluit om aan de Minister van Justitie te verzoeken 'zoodanige maatregelen te willen nemen als noodig zijn om te verkrijgen, dat de heer R Emmelink voornoemd, alhier niet langer als Commissaris van politie werkzaam blijft.'

Volgens de motie is algemeen bekend dat er bij de politie in Harlingen misstanden van zeer ernstige aard zijn, die in de allereerste plaats toe te schrijven zijn aan R Emmelink, aan wie het aan de nodige tact in de omgang met mensen ontbreekt. Dat is de reden waarom de verhouding tussen hem en zijn ondergeschikten zeer veel te wensen overlaat. Ja, zelfs het contact tussen hem en de burgemeester moest verbroken worden op grond van zijn ontoelaatbaar optreden tegen de burgemeester, terwijl bij het oordeel, dat algemeen onder de ingezetenen over deze commissaris van politie heerst, het element van vertrouwen te enenmale wordt gemist. Bovendien is de reputatie van R Emmelink op zedelijk gebied verre van ongerept. Het is onder zulke omstandigheden tegen het belang van de gemeente Harlingen dat R Emmelink als commissaris van politie in Harlingen blijft, aldus de motie.

Begin februari 1920 werd R Emmelink door de Koningin in zijn betrekking geschorst en opende Justitie een instructie en verleende rechtsingang tegen hem. Dat wil zeggen dat de rechter-commissaris een onderzoek instelde naar strafbare feiten en dat R Emmelink als 'aangeklaagde' behandeld werd. H.A. Plemper van Balen, inspecteur 1^e klasse te Leeuwarden, werd aangesteld als waarnemend commissaris van politie te Harlingen. Met ingang van 25 maart 1920 werd R Emmelink bij Koninklijk Besluit ook geschorst als onderinspecteur van de havenarbeid. Op 17 november 1920 werd Plemper van Balen aangesteld als commissaris van politie in Harlingen. Er viel nog een slachtoffer: op 19 november 1920 meldde het sociaaldemocratisch dagblad Voorwaarts dat de heer van M., hoofdagent van politie te Harlingen, volgens het Nieuws van de Dag, in zijn betrekking was geschorst. De reden was dat hij contact had gehad met de geschorste commissaris, terwijl dit was verboden op straffe van ontslag. Van M. was in werkelijkheid hoofdagent Johannes van der Meulen, met ingang van 22 november 1920 werd hij gedegradeerd.

De Harlinger Courant berichtte op 7 juni 1921 over het plotseling overlijden van Meindert R Emmelink: 'De heer R Emmelink, commissaris van politie, die zaterdagavond (4 juni) laat nog met zijn vrouw een wandeling had gemaakt, is op korte afstand van zijn woning plotseling overleden. Op de hoek van de Bildtstraat had hij nog de gaardenier Nauta gegroet, doch slechts enkele passen verder deed een hevige zenuwschok hem dood ineenzinken'.

Enige maanden later verhuisden de weduwe R Emmelink met haar dochter naar Leeuwarden.

Gezien de reputatie van R Emmelink heeft Simon Vestdijk de figuur van politiecommissaris Eveking in 'Meneer Visser's Hellevaart' zonder twijfel gebaseerd op Meindert R Emmelink die van 1904 tot 1920 politiecommissaris van Harlingen was. Simon Vestdijk studeerde sinds 1917 medicijnen in Amsterdam, maar kon natuurlijk heel goed in 1920 via zijn ouders op de hoogte zijn gebracht van het politieschandaal in Harlingen. Het motief van de commissaris

van politie die over de schreef ging, ruzie had met de burgemeester en uiteindelijk geschorst werd, heeft hij in 1934 in zijn roman 'Meneer Visser's Hellevaart' verwerkt.

Simon Vestdijk en zijn ouders in 1917. Tresoar, Fries fotoarchief.

Laatste wijziging: 18-10-2012